

СИСТЕМА КОНЦЕПТІВ У КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНОМУ ПРОСТОРИ НІМЕЦЬКОЇ НАРОДНОЇ ЗАГАДКИ

Анатолій ПРИХОДЬКО, Алла МАМЕДОВА (Запоріжжя, Україна)

У статті розглянуто шляхи і способи концептуалізації об'єктів позамовної дійсності в німецькій народній загадці, які сприяють відбору ціннісних домінант і їх упорядкуванню у вигляді специфічної концептосистеми.

The article is devoted to the and the ways and means of conceptualization of objects of extralinguistic reality in the German folk riddle which determines the choice of value dominants and promotes their arrangement in the form of a specific concept-system have been considered.

Концептосистема є сукупністю характерних для певного дискурсу концептів, що представляє собою такий їх набір, якому віддається перевага в тому чи іншому режимі спілкування. Не є виключенням із цього і об'єкт цієї статті – німецька народна загадка (ННЗ), яка, з одного боку, становить собою відносно закритий перелік текстів малої форми, а з іншого, – одним із пареміологічних жанрів дискурсивного простору мови (дитячий, педагогічний, карнавальний). Виходячи з цього, головною метою цієї розвідки є з'ясування дискурсивної зумовленості концептосистеми ННЗ.

Предметом опису є концептосистема ННЗ, яка спирається із ментальних одиниць трьох типів – метактонів (власне ім'я ЗАГАДКА / RÄTSEL), автохтонів і алохтонів, серед яких провідне місце посідають автохтони – пріоритетні концепти, що утворюють каркас ментально-інформаційного "портрету" загадки. Останній же характеризується, з одного боку, специфічним набором автохтонів (концептуальних констант), а з другого, – нерозбірливістю щодо своїх алохтонів, які можуть з'являтися в ній нерегулярно, випадково, оказіонально.

Упорядкованість концептокорпусу ННЗ можна представити у вигляді певної структури на підставі принципу „матрьошки“, який передбачає виділення таксонів вищого і нижчого порядку, тобто типів, класів, підкласів. Всі вони організуються в ієрархічний спосіб трьома ланками – макро-, мезо- і (ката)концептами. Будучи кінцевою точкою таксономізації, макроконцепт є своєрідним доменом [6: 65] – тією ділянкою концептосистеми, яка охоплює дві суміжні ланки у ланцюгу ієрархії ментальних одиниць. У когнітивно-семантичному просторі ННЗ вимальовується щонайменше чотири концептивних домени – ЛЮДИНА, ПРИРОДА, РІЧ І ЧАСОПРОСТІР.

Концептивний домен "людина" найширше представлений у текстах ННЗ, де він постає або у своїй фізичній іпостасі, або синкретично – як біосоціальна чи як біовітальна сутність. Мабуть, у ті віддалені часи, коли складався основний корпус ННЗ, конкретно-предметне мислення сприймало і, відповідно, валоризувало людину лише у фізичних вимірах і менше всього переймалося духовними і соціальними абстракціями

Основним вербальним способом втілення цієї ментальної одиниці стає іменник *Mensch*, що має статус імені концепту і що профілюється в ННЗ як універсальний, фізіологічно та біовітально чітко параметризований концепт із нейтральною аксіологією. Суто соціальна сутність людини при цьому не стає предметом валоризації, а опосередковується через біовітальні (*Wer weint, wenn die anderen singen?* {KIND}), гендерні (*Was ist das für ein Kind, das nie zum Mann werden wird?* {MÄDCHEN}) або одночасно через обидва параметри (*Zwei Väter und zwei Söhne, | die schossen drei Hasen schöne. | Ein jeder trug einen ganzen | in seinem Ranzen* {GROßVATER, SOHN, ENKEL}). Прикметним є той факт, що в ННЗ взагалі не зустрічаються прямі номінанти гендерних концептів *Mann* і *Frau*, які активно обігруються у прислів'ях і приказках [1], афоризмах [5] і особливо в анекдотах [8]. Це є однією із специфічних властивостей загадки порівняно з іншими одиницями пареміологічного фонду.

Біосоціальні та -вітальні репрезентації людини дають підстави вважати відповідні ментально марковані одиниці автохтонами ННЗ, від яких відбруньковуються всі інші (ката)концепти на позначення людини, що є кінцевими і далі неподільними ментальними одиницями дискурсивного простору ННЗ. До інших ментальних одиниць з мезоконцептивним статусом на позначення людини належать: "рідня" (*OPA, OMA, MUTTER, VATER, SOHN, TOCHTER, GESCHWISTER, ENKEL*), "прецедентні особистості" (*Brüder Grimm*),

"казкові персонажі" (Schneemann, Weihnachtsmann, drei Musikanten), "професія" і "риси характеру".

При цьому у сфері "професія" фігурують або панактуальні концепти (KOSCH, BILDHAUER, METGZER, PFARRER), або концепти, що втратили свою актуальність для індивідуальної чи колективної свідомості (BARBIER, KUTSCHER, REITER, SCHUNMACHER), а нових і сучасних професій серед них немає. У межах "рис характеру" абсолютна перевага віддається тим концептам, що маркують негативні риси ("антиконцепти" [7: 100]), які іноді можуть отримувати вельми специфічні метонімічні номінації (DUMMKOPF, FAULPELZ, HALUNKE). Цей факт можна пояснити вищою телеологією загадки, напряду пов'язаною з її дидактичною функцією, – здійсненням персуазивного впливу на молоде покоління (основний клієнт загадки).

Концептивний домен "природа" також широко представлений у текстах ННЗ. Сам макроконцепт NATUR не фігурує в ННЗ, не знаходять свого пареміологічного втілення й мезоконцепти, які організують спадні рівні абстракції – ландшафт, природні явища, тварини, рослини тощо. Натомість у ННЗ чи не найширше представлена рослинна палітра та палітра природних явищ, що оточують людину в її життєвому світі.

Мезоконцепт **"ландшафт"** містить у собі практично всі найважливіші для життєдіяльності людини концепти (FLUSS, DER SEE, DIE SEE, WIESE, INSEL). Вони майже без виключення отримують антропоцентричні обриси, в яких особливої значущості набуває метафора руху (*Einer, der Tag und Nacht weiterstreitet und doch nicht müde wird* {FLUSS}) або емотивна метафора (*Sie ein Wasser, er ein Wasser. | Sie oft wild, er meist wild. | Sie am Strand, er im Land, | wem sind diese zwei bekannt?* {DER SEE, DIE SEE}).

Мезоконцепт **"флора"** також містить у собі суттєві для людини концепти: KIRSCHEN, ERDBEERE, MAIGLÖCKCHEN, у т.ч. й бур'яни (BRENNNESSEL). Усталений спосіб їхньої профілізації в ННЗ – антропоморфна метафора. Пор.: *Als ich lebendig war, nährte ich Lebenden; als ich tot war, trug ich Lebendige. Was ist das?* {EICHE}. Зазначені концепти не просто порівнюються з живою істотою, але й наділяються важливими людськими якостями: вони можуть говорити, виконувати фізичну дію, пересуватися тощо.

Мезоконцепт **"фауна"** охоплює ментальні репрезентанти на позначення тварин – свійських (KUH, KATZE) і диких (IGEL, FROSCHE, WOLF). Більшість із них використовується в дидактичних цілях у режимі "дорослий – дитина", "дитина – дитина", що зумовлює особливий спосіб профілізації концептів: персоніфікацію (*Es geht ein Mann im Wald herum | und hat einen braunen Mantel um* {BÄR}), опис через найсуттєвіші ознаки (*Lange Ohren, stumpfe Nase | hat das Tierchen namens...* {HASE}) або пряме питання (*Wer kann spazieren gehen, ohne sein Haus zu verlassen?* {SCHNECKE}). В останньому концепт об'єктивується метонімією, яка "підхоплює" найсуттєвіші риси позначуваного ним предмета.

У межах цього мезоконцепту ННЗ активно валоризує свійських і диких птахів, а також комах. Найчастіше вони концептуалізуються антропоморфно – через аксесуари, які властиві людині (*Ein kleines Weibchen hat viele Kleidchen* {GANS}). Особливої валоративної значущості набуває концепт BIENE, який наділяється виключно позитивними рисами (*Kleiner Vogel vom Paradies. Er tut sein Werk nett und gut, gefällt Gott, gefällt den Menschen und tut etwas, was sonst niemand kann* {BIENE}). Міцно утримується у пареміофонді німецької лінгвокультури і антиконцепт FLOH (*Wer ist froh, wenn er auf den Hund kommt?* {FLOH}), який напевно втратив свою актуальність у сучасному постіндустріальному суспільстві.

Є всі підстави вважати, що концептуалізація фауни в ННЗ відбувається за образом і подібністю казки. Ядро концептів на позначення тваринного світу загадки і казки співпадають не тільки в кількісному відношенні, а й стосовно образності, шляхів і способів персоніфікації та метафоризації [9]. Цей факт може засвідчувати, що обидва фольклорні жанри формувалися і розвивалися паралельно в часі та просторі.

Припущення про паралелізм концептосистем казки і загадки знаходить своє підтвердження і в тому, як об'єктивуються в ННЗ **"природні явища"** (ECHO, SCHATTEN, DONNER, BLITZ, REGEN, SCHNEE), які вписуються щонайменше у два патерни – атмосферні та фізичні. Зрозуміло, що найпростішим способом є їхня антропоморфна презентація: *Welches*

unsichtbare Wesen hört ohne Ohren, schwatzt ohne Mund und antwortet in allen Sprachen? {ECHO}.

Для дискурсивного простору ННЗ характерна суперечлива презентація атмосферних явищ. Так, опади можуть набувати в ній як позитивної (*Was fällt vom Himmel leicht und weich, | ist kleinen weißen Sternlein gleich?* {SCHNEE}), так і негативної оцінки (*Ein weißer Hund auf Dachziegeln* {SCHNEE}). Концепт WETER / WIND профілізується виключно як негативне явище (*Frisch und frech bin ich, dräng' mich ein allerwärts, dringe durch Löcher und Ritzen und lieb' sogar den Gräfinnen die Röcke* {WIND}) і майже завжди ототожнюється з нахабною живою істотою, наділеною здатністю кричати, вити, гавкати, кусати тощо. Супроти очікування не набувають у ННЗ позитивної оцінки сонячне світло. Так, у ННЗ *Wie sehr du auch zusperrst, der Rüber ist doch drinnen* {SONNENSTRAHLEN} вони ототожнюються з розбійниками і злодіями.

Мезоконцепт "**стихія**" конститується концептами НЕБО, ВОДА, ЗЕМЛЯ, ВОГОНЬ, які є іменами чотирьох першостихій, що, згідно космогонічних міфів, відбивають уявлення людини про походження світу з чітким наголошенням пафосу перетворення хаосу в космос. Квартет цих першостихій виявляється у просторі ННЗ лакунарним, бо релевантними для нього є лише два концепти – WASSER і FEUER. Їхня широка представленість у ННЗ пояснюється роллю в забезпеченні життєдіяльності людини. Якщо повітря і земля доступні кожному індивідууму, то за воду і вогонь завжди велася боротьба. Тож і в просторі ННЗ вони виступають як параметричні, універсальні, нерегулятивні валоративи з позитивною аксіологією – начало начал, першоджерело буття.

У ННЗ вода об'єктивується і як катаконцепт (*Es hat nicht Arm noch Beine und kann sich doch flink regen; | wenn es dich selbst bewegen* {WASSER}), і як гіперонім для різних своїх видів і форм (MEER, QUELLE, NEBEL, SCHNEE, REGEN, TAU, EIS): *Es fliegt und hat keine Flügel, es sitzt und hat kein Gesäß* {Schnee}; *Fällt vom Himmel, | macht dich nass. | Sag mir doch, | was ist das?* {REGEN}. Якого б метафоричного образу не набував концепт WASSER, у ньому відбивається поважливе ставлення людини до його референта. Найбільш сфокусовано це відбито в ННЗ *Die Mutter gebar mich, ich gabäre die Mutter* {WASSER / EIS, EIS / WASSER}, де вода порівнюється з матір'ю.

Не менш важливою компонентою життєвого світу людини виступає й першостихія вогню. Будучи аллохтоном дитячо-педагогічного дискурсу, концепт Feuer набуває в ННЗ антропоморфних рис: або постає як мовець, що пропагує себе як особистість (*Einen Mund habe ich nicht, aber fressen kann ich; gib mir Branntwein, so fresse ich es; gib mir Wasser, so sterbe ich* {FEUER}), або інструктує щодо лінії коректного поводження з собою (*Wenn du mich festhältst, werde ich dein Sklave sein, wenn du mich loslässt, werde ich dein Grab graben* {FEUER}). У цих та інших ННЗ концепт Feuer профілюється як активно діюче начало, але особливої персуазивної значущості набувають умови „мирного співіснування“ з людиною. Їх недотримання призводить до активізації таких властивостей, що здатні серйозно загрожувати життєвому світу людини (*Wohin das türkische Pferd schreitet, wächst kein Gras mehr* {FEUER}), пожирати й руйнувати його (*Der eine isst und isst sich nicht satt, der zweite liegt und liegt nicht genug, der dritte geht weg und kommt nicht wieder* {FEUER, ASCHE, RAUCH}).

Таким чином концептуальний домен ПРИРОДА постає в когнітивно-семантичному просторі ННЗ як жива і певною мірою соціалізована істота, що наділена розумом і психікою, а її об'єкти – почуттями, емоціями, мовою. Особливо активно вона супроводжується процесами метафоризації, які здатні створювати специфічні та неповторні об'єкти природи у широкому спектрі уявлень, асоціацій і рефлексій, що уможлиблює передачу загального і часткового, типового і нетипового, гармонійного і дисгармонійного в навколишньому середовищі.

Концептивний домен "РЕЧІ" містить ментальні одиниці культурно-сецифічного порядку. Вони є способом квантування когнітивно-семантичного простору, в якому перегинаються і взаємодіють регулятивні та нерегулятивні, параметричні та непараметричні начала. У когнітивно-семантичному просторі ННЗ концептуальний домен "речі" упорядковується за допомогою таких мезоконцептів, як "інтер'єр", "скарб", "знаряддя праці", "одяг і гігієна".

Мезоконцепт *"інтер'єр"* містить одиниці на позначення внутрішнього оздоблення людського помешкання (TÜR, OFEN, ZIMMER), меблів (TISCH, STUHL, SESSEL, BETT), які профілюються в текстах ННЗ найчастіше шляхом персоніфікації (*Bin ich warm, ist's draußen kalt. | Dann besucht mich jung und alt* {OFEN}). Іншим способом профілізації цих концептів є передача суттєвих властивостей їхніх референтів як таких, що притаманні живим істотам, але не виконують своїх функцій: має ноги, а не ходить (STUHL, TISCH), крутиться, а залишається на місці (TÜR), має пір'я, а не літає (BETT). Пор.: *Füße hat es, doch gehen kann es nicht; Federn hat es, doch fliegen kann es nicht; es steht ganz still in seiner Ecke* {BETT}.

Мезоконцепт *"домашній скарб"* охоплює широке коло речей, які оточують людину в її повсякденні: посудини (FASS, FLASCHE, EIMER), предмети кухні (PFANNE, GABEL, SIEB, FLEISCHWOLF), аксесуари (SPIEGEL, KERZE, SEIFE, GLOCKE, PFEIFE, RING), прилади (UHR, WECKER) тощо. Їх концептуальна профілізація здійснюється також шляхом персоніфікації. Речі можуть, наприклад, активно діяти (*Singend ziehen wir aus, weinend kehren wir heim* {EIMER}) або міняти свій вигляд (*Jungfrau de Witt, | je länger sie sitzt, um so kürzer sie wird* {KERZE}).

Мезоконцепт *"знаряддя праці"* охоплює широке коло інструментів, приладів і матеріалів, без яких людина не може обходитися у різних сферах ремісничої праці – сільськогосподарській (SICHEL, EGGE, PFLUG, GABEL, SATTEL), мисливстві та риболовстві (ANGEL, NETZ, GEWEHR), рукоділлі (NADEL, SCHERE), а також в інтелектуальній праці (BUCH, BRIEF, HEFT, ATLAS, BRILLE). Навіть на перший погляд помітно, що корпус таких концептів складається із двох масивів. Один із них утворює актуальні для культури артефакти (*Es ist aus Glas und reitet auf der Nas'* {BRILLE}), а другий – ті, що втратили свою актуальність у ході соціокультурної еволюції. Проте залишаючись у пареміофонді лінгвокультури, вони відіграють значну роль для інтелектуального розвитку дитини, яка засвоює їх через казковий дискурс. Ймовірно, їх вживання в ННЗ відбиває потребу людини звернутися до першоджерел, у яких вона черпає свою життєву силу.

Мезоконцепт *"одяг і гігієна"* охоплює предмети, що є актуальними для культури у всі часи (HEMD, HOSE, HUT, HANDSCHUH, SCHUH, BÜRSTE, SCHWAMM, HANDTUCH). Ці ментальні одиниці не профілюються в ННЗ за допомогою персоніфікації, а постають як одиниці, чії суттєві ознаки підкреслюються через своє функціональне призначення (*Er schützt vor Leid uns allerwegen, | er schützt uns nur vor Sonne und vor Regen* {HUT}), специфічні риси (*Es kommt vom Leben, hat kein Leben und muss doch Leben tragen* {SCHUH}) і дисонанс за аналогією (*Was enthält Wasser, obwohl es voller Löcher ist?* {SCHWAMM}). Такого роду когнітивний дисонанс нейтралізується у відгадці.

Будучи своєрідним набором артефактів, валоризованих наївною свідомістю, цей домен містить у собі "звід знань народу про зовнішній світ" [2: 363] задля забезпечення нормального існування людини в її постійній тязі до "порядку", "добробуту", "праці", "старанності", що є визначальними для німецького етнічного менталітету [7: 150].

Концептивний домен "ЧАСОПРОСТІР". Когнітивно-семантичні категорії простору і часу належать до тих онтологічних сутностей, за допомогою яких людина структурує і упорядковує свій життєвий світ. Обидві вони склалися як природні категорії: по-перше, в їх підвалинах ще зберігається певне чуттєве начало і, по-друге, вони розвивалася згідно з принципом фамільної подібності.

Мезоконцепт *"час"* відбиває усталену ідею руху подій, проміжок цього руху, період. У лінгвістичній літературі прийнято розрізняти два види часу – метричний і екзистенційний [4], однак у ННЗ закріплена лише ідея першого із них. Очевидно, це пов'язано із загальною настановою загадки на конкретно-предметне мислення, в якому відбита наївна картина світу, де немає місця для чуттєво-образного сприйняття змін у життєвому світі людини попри те, що в добу активного створення загадки людина вже сприймала абстракцію "час" і навчилася її цінувати. Метричний час є узвичаєним способом фіксації змін у довкіллі, має раціонально-логічні витoki, відбиває ідею кількості (вимірюваність), використовується як одиниця ліку і конститується виключно у вигляді конвенціонально-суспільного часу, у якому відображається умовно-метрична періодизація явищ природи і життєвого світу людини, подана у вигляді точних календарних термінів і конкретних дат літочислення (пори року,

місяці, дні тижня, частини доби та їх локалізація відносно моменту мовлення – HEUTE, MORGEN, GESTERN).

Конвенціональне закріплення в календарі закономірних змін в об'єктивному світі пов'язано з усвідомленням важливості чи значущості природних, культурно-історичних, релігійних та інших явищ для життєдіяльності людини, а також з її прагненням до узгодження своєї поведінки з прийнятими в соціумі нормами. Проте не можна не помітити певного роду лакунарність ННЗ у відображенні умовно-метричного часу: відсутність у ній "повного комплексу" концептів на позначення пів року, днів тижня, місяців, що знову-таки можна пояснити закріпленістю в ній або якихось помітних відрізків часу (пор.: *In welchem Monat essen die Menschen am wenigsten?* {FEBRUAR}), або тих темпоральних віх, що мали певну значущість у віддалені архаїчні часи, коли створювалася загадка як продукт усної народної творчості.

Не цурається ННЗ і різного роду систематизацій, що є характерним для німецького етнічного менталітету з його інгерентним прагненням до з'ясування структури об'єктів уваги на предмет їхнього внутрішнього устрою: *Zwölf Adler, sechzig Tauben, sechshundert Meisen?* {JAHR, WOCHE, TAG}. ННЗ притаманне також дискретне тлумачення концептів, що символізують взаємозв'язок і незмінність часоруху: *Was sieht weiß und schwarz aus und altert niemals?* {TAG, NACHT}. У цих ННЗ відбувається концептуалізація часу як розумова операція високого ступеня узагальнення.

Мезоконцепт "*простір*", як і "час", виступає базовою категоріальною величиною і може бути інтерпретованим як концепт-ідея [3: 42]. У лінгвокультурній свідомості німців він об'єктивується як „місце“ і „напрямок“, „вертикаль / горизонталь“, „перед / зад“, „право / ліво“. У текстах ННЗ найбільшою мірою представлено феномен „місце“, що постулюється концептами KELLER, SCHEUNE, WINDMÜHLE (*Wer hett dat grötst Mul?* {SCHEUNE}), тобто тими, що є актуальними для господарської діяльності людини.

Феномен "місце" визначається когнітивними зусиллями людини, яка моделює світ, наділяючи його артефактним змістом. Тож і в ННЗ він виступає як місце помешкання, праці чи ритуалів: *Wo siehst du einen halben Menschen?* {In der KIRCHE auf der Kanzel}. Це пояснюється зацікавленістю індивіда тим, що його оточує й тим, що забезпечує йому нормальне існування. ННЗ, в яких фокусується увага на спорудах, конституюються як аналог анатомічної будови людини. Коли людина екстраполює себе на свій дім (*Die Füße von Stein, der Rumpf von Holz, die Mütze auf dem Haupte von Stroh* {Gebäude}), вона звертає увагу не тільки самі споруди, але й на інтер'єр – артефакти побуту. Так, димохід у ННЗ *Sitzt ein Bauer auf dem Dache, raucht Tabak, schlägt kein Feuer an* {Rauchfang}) презентується у вигляді добре знайомого селянина, який палить люльку і при цьому нікому не робить лиха. Вікно в ННЗ *Was ist weder im Haus noch draußen und doch beim Haus?* {Fenster} – це границя між двома світами: „внутрішнім“, де людина безпосередньо живе, відпочиває і де знаходиться її родина, та „зовнішнім“, із яким вона пов'язана невидимими нитками.

Однак у пареміофонді німецької лінгвокультури є загадки, які декларують конкретно визначений географічний простір і навіть візуально сприймані місця дислокації людини. Йдеться про просторові концепти, вербалізовані як видатні місця Німеччини, які є невід'ємною частиною культури німців і якими вони пишаються: *Verwundete Bäume lassen ein Mittelgebirge wachsen* {Harz}; *Ob Substantiv, ob Verb ich bin, | Sie liegt doch stets ein Tadel in mir drin. | Auch bin ich eine schöne Insel, | Gemalt oft von des Künstler Pinsel* {Rügen}.

Запропонований вище аналіз ННЗ дозволяє зробити окремі висновки.

Концептосистема ННЗ є системою закритого типу, оскільки конституюється сталим набором концептуальних домінант, до яких належать гіпероніми ЛЮДИНА, ПРИРОДА, РІЧ, ЧАСОПРОСТІР. Оскільки загадка є насамперед словесно-поетичним способом відображення життєвого світу, пріоритетне місце в ній посідає ідея життєзабезпечення людини в її натуральному оточенні – природа (у чому існує людина) і матеріальний світ (що обслуговує людину).

Попри те, що загадка є текст фольклорного походження, є вагомим підставою вважати, що принципи і закономірності формування її концептосистеми базуються радше на наднаціональних, ніж на етноспецифічних засадах. Очевидно, це пов'язано зі специфікою

модусу егалітарного спілкування, для якого важливі загальнолюдські цінності. Про це додатково свідчить і той факт, що в національних загадках рідко зустрічаються культурні реалії та концепти, які не мають еквівалентів у інших природних мовах.

Пропонований погляд на концептосистему ННЗ визначає й деякі перспективи в її дослідженні, пов'язані з теорією жанрів і стилів, лінгвокультурології, лінгвосинергетики.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Абрамова Ю.В. Регулятивний потенціал британських прислів'їв як засобів мовного втілення концептів ЧОЛОВІК і ЖІНКА: автореф. дис. ... канд. філ. наук: 10.02.04. – Харків, 2007. – 20 с.
2. Аникин В. П. Русский фольклор. – М.: Высшая школа, 1987. – 286 с.
3. Воркачев С.Г. От лингвоконцептологии к лингвоидеологии: поиски метода // Vita in lingua: К юбилею профессора С. Г. Воркачева. Сб. ст. / Отв. ред. В.И. Карасик. – Краснодар: Атриум, 2007. – С. 39-60.
4. Белозорова Ю.С. Когнітивно-дискурсивна концептуалізація часу в сучасній німецькій мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. – Запоріжжя: ЗДУ, 2005. – 22 с.
5. Бондаренко О.С. Концепти чоловіка і жінки в українській та англійській картинах світу: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. – Донецьк, 2005. – 20 с.
6. Морозова Е.И. Ложь как дискурсивное образование: лингвокогнитивный аспект. – Харьков: Экограф, 2005. – 300 с.
7. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики.–Запоріжжя: Прем'єр, 2008.–332 с.
8. Слышкин Г.Г. Лингвокультурные концепты и метоконцепты. – Волгоград: Перемена, 2004. – 340 с.
9. Сотникова С.И. Механизмы создания метафоры в немецких загадках // Материали V Всеукр. наук. конф. „Каразинські читання: Людина. Мова. Комунікація“. – Харків: ХНУ, 2005. – С. 177–178.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Анатолій Приходько – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Наукові інтереси: когнітивна лінгвістика, концептологія.

Алла Мамедова – старший викладач кафедри германської філології Запорізького національного університету.

Наукові інтереси: когнітивна лінгвістика, концептологія.

КОНЦЕПТ ЯК ІНВАРІАНТНЕ ЗНАЧЕННЯ НОМІНАТЕМИ

В'ячеслав ТЕРКУЛОВ (Горлівка, Україна)

У пропонованій статті значення номінативної одиниці (номінативи) трактується через призму уявлення про два рівні номінації – мовний, на якому функціонує загальне інваріантне концептуальне номінативне значення, та мовленнєвий, на якому відбувається його актуалізація за тактиками денотації та конотації.

The paper argues that the meaning of the nominative unit (nominatem) can be explained through the prism of the idea about two levels of nomination – language, where the general invariant conceptual nominative meaning functions, and speech, on which its denotational and connotational tactics are reflected.

Як ми показували в наших попередніх роботах [19; 20], основною номінативною одиницею мови, на наш погляд, є не слово, а номінатема, яка являє собою не субстанцію, а структуру, модель номінації, і реалізується в мовленні в глосах, які можуть виступати як у вигляді слова, так і у вигляді будь-якої іншої одиниці, налаштованої на виконання номінативної функції – словосполучення, фраземи тощо. Виникає питання, що ж є стрижнем тотожності номінативи, чому одні глоси можуть бути визначені як модифікації однієї номінативи, а інші – іншої? Логічним буде твердження, що в основі тотожності номінативи саме як номінативної одиниці лежить її семантична тотожність. Ономазіологічне ж розуміння семантичної тотожності було представлено в роботах В.А. Звєгінцева, О.О. Потебні, В.М. Маркова та інших, які вважали, що в слова (номінативи) може бути лише одне інваріантне мовне значення, зміна якого автоматично веде до розпаду тотожності. Як писав В.А. Звєгінцев, «в одному слові не може відбуватися одночасно декількох різних узагальнень, які проходять за різними напрямками, що тільки й могло б привести до утворення в слові декількох лексичних значень. Лексичне значення в слові одне, але воно може складатися з декількох потенційних типових сполук, які з різних боків характеризують єдине значеннєве ціле. <...> Ці типові потенційні сполуки в описаному змісті вірніше назвати лексико-семантичними варіантами (термін О.І. Смірницького) єдиного значення слова. Відповідно до цього власне лінгвістичне визначення лексичного значення слова повинне прийняти наступний вид: значення слова – це сукупність його лексико-семантичних варіантів» [10: 125-126]. Саме тут явно семасіологічна сутність – лексико-семантична варіативність – трактується через процес номінації (від загального значення до типових семантичних сполук). Єдина складність тут полягає в трактуванні «так званих метафоричних